

Advies Conceptnota ‘Duaal leren. Een volwaardige kwalificerende leerweg’

Vlaamse Onderwijsraad

Kunstlaan 6 bus 6
BE-1210 Brussel

T +32 2 219 42 99
F +32 2 219 81 18

www.vlor.be
info@vlor.be

Wijs beleid door overleg

Adviesvrager: Hilde Crevits, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Onderwijs, op 27 januari 2015

Uitgebracht door de Raad Secundair Onderwijs op 12 maart 2015 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: werkgroep Duaal Leren onder het voorzitterschap van Luc De Man op 6 februari, 25 februari en 5 maart.

Met inbreng van de Raad Secundair Onderwijs van 12 februari en de commissie Onderwijs, Vorming en Arbeidsmarkt van 27 februari.

Dossierbeheerder: Koen Stassen

INHOUDSOPGAVE

1	SITUERING	3
2	DUAAL LEREN IN HET ARBEIDSMARKTGERICHT SECUNDAIR ONDERWIJS	3
3	DOELSTELLINGEN VAN HET DUAAL LEREN	4
3.1	TWEE VOLWAARDIGE LEERWEGEN VOOR HET ARBEIDSMARKTGERICHT ONDERWIJS	4
3.2	PREVENTIE VAN VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN	4
3.3	MEER TEWERKSTELLINGSPLAATSEN EN BETERE BEGELEIDING OP DE WERKVLOER	5
4	DOELGROEPEN VAN HET DUAAL LEREN	5
4.1	DEELTIJDSE LEERPLICHT ALS KADER VOOR INSTAPMOMENT	5
4.2	BRUGPROJECTEN	6
4.3	ONDERWIJS-WELZIJNSTRAJECTEN	6
4.4	18-25-JARIGEN	6
5	VOORWAARDEN	7
5.1	RUIJTE VOOR GEÏNTEGREERDE VORMING	7
5.2	MEER CENTRALE ROL VOOR DE LERENDE	8
5.3	PARTNERSCHAPPEN DUAAL LEREN	8
5.4	STERK UITGEBOUWDE TRAJECTBEGELEIDING	9
5.4.1	Visie op trajectbegeleiding	9
5.4.2	Toeleiding	9
5.4.3	Leertrajecten op maat	10
5.4.4	Versterking van matchingsprocessen	10
5.5	GARANTIES VOOR HET ENGAGEMENT VAN DE WERKGEVERS ÉN SECTOREN	11
5.5.1	Voldoende tewerkstellingsplaatsen?	11
5.5.2	Kwaliteitsvolle begeleiding	12
5.5.3	Stages en werkplekieren onder druk?	12
5.5.4	Flankerende maatregelen	12
5.6	KWALIFICATIES EN STUDIEBEWIJZEN	13
5.6.1	Volwaardige kwalificaties	13

5.6.2 Deelkwalificaties	13
5.7 KWALITEITSBORGING	13
5.8 FINANCIERING	14
5.9 STATUUT VAN DE LERENDE EN VEREENVOUDIGING VAN DE WETGEVING	14
5.10 VALORISATIE VAN DE STERKTES VAN SYSTEMEN VAN LEREN EN WERKEN	15
5.11 RANDVOORWAARDEN	15
5.12 GEVOLGEN VOOR PERSONEEL	15
6 IMPLEMENTATIESTRATEGIE	15
6.1 DUIDELIJKE TIMING EN AFSTEMMING	15
6.2 PILOOTPROJECTEN	16
6.3 MONITORING EN BELEIDSEVALUATIE	16
6.4 BETROKKENHEID IN DE VERDERE BELEIDSVOORBEREIDING	17
7 MAATREGELEN OP KORTE TERMIJN VOOR SYSTEMEN VAN LEREN EN WERKEN	17

1 Situering

Een van de doelstellingen van het masterplan secundair onderwijs was de opname van leren en werken als een volwaardige leerlijn in het secundair onderwijs.¹ Deze doelstelling werd in het masterplan nog niet verder uitgewerkt. De Vlor ziet in de conceptnota duaal leren daarvoor een eerste aanzet.

De conceptnota duaal leren die voorligt, is een eerste uitwerking van de afspraken uit het Vlaams regeerakkoord en uit de beleidsbrieven van de ministers voor Onderwijs en Werk over het 'geïntegreerd duaal stelsel van leren en werken'. Waar de passages in het regeerakkoord en de beleidsbrieven nog laten uitschijnen dat het stelsel van leren en werken zal hervormd worden, blijkt uit de conceptnota impliciet een bredere ambitie: een hervorming van het arbeidsmarktgericht secundair onderwijs. In die zin past de conceptnota duaal leren in de verdere concretisering van het masterplan secundair onderwijs die de minister voorbereidt.

De Vlor heeft er voor gekozen om zich in deze fase van de beleidscyclus uit te spreken over het concept van duaal leren en ook na te denken over de concretisering ervan. Centraal staat de vraag of duaal leren past in een globale visie op secundair onderwijs. Daarnaast vindt de Vlor het ook belangrijk om in dit advies aan te halen welke problemen die zich op korte termijn stellen voor de organisatie van de bestaande systemen van leren en werken.

De Vlor benadrukt de samenhang tussen het duaal leren en de modernisering van het secundair onderwijs. Hoe het duaal leren gepositioneerd wordt in de modernisering van het secundair onderwijs, zal dan ook erg bepalend zijn voor het definitief standpunt van de raad over duaal leren.

2 Duaal leren in het arbeidsmarktgericht secundair onderwijs

In de conceptnota (p. 3) wordt duaal leren beschreven als *een doorgedreven vorm van werkplekleren waarbij de leer- en werkcomponent een geïntegreerd traject vormen. In het duaal leren wordt de hoofdmoot van de te verwerven competenties in een arbeidssituatie aangeleerd.*

Op basis van deze definitie is het niet altijd gemakkelijk om het duaal leren te onderscheiden van andere vormen van werkplekleren die momenteel al mogelijk zijn. In een aantal opleidingen, vooral in Se-n-Se en het derde jaar van de derde graad bso, wordt het merendeel van de competenties al verworven op de werkvloer. Verdere opheldering van de definitie is noodzakelijk.

De Vlor is voorstander van de implementatie van het duaal leren in het secundair onderwijs en geeft zijn visie op welke doelstellingen hiermee gerealiseerd moeten worden (paragraaf 3), voor welke doelgroep het bedoeld is (paragraaf 4) en onder welke voorwaarden het duaal leren in het secundair onderwijs kan gerealiseerd worden (paragraaf 5).

¹ [Masterplan hervorming S.O.](#), p. 13.

3 Doelstellingen van het duaal leren

De Vlor vindt het belangrijk dat het duaal leren bijdraagt tot:

- ─ een eenduidige invulling van het arbeidsmarktgerichte gedeelte van de matrix secundair onderwijs door het invoeren van twee gelijkwaardige leerwegen voor het arbeidsmarktgericht onderwijs;
- ─ de preventie van voortijdig schoolverlaten;
- ─ en verhoging van het aantal tewerkstellingsplaatsen en de kwaliteit van de begeleiding op de werkvloer.

Daarnaast is de Vlor van mening dat, in tegenstelling tot wat vermeld is in de conceptnota, de trajectbegeleiding en matchingsprocessen niet geregeld moeten worden door de overheid, maar dat de onderwijsinstellingen hierover de eindverantwoordelijkheid moeten krijgen. De overheid kan wel een kader creëren en faciliteren, maar de uitwerking behoort tot de pedagogisch-didactische vrijheid van de scholen. De regeling van de trajectbegeleiding zoals voorzien in de conceptnota, past bovendien niet in de visie van de terugtrekkende overheid zoals vermeld in het regeerakkoord. De visie op trajectbegeleiding wordt in paragraaf 5.3 verder uitgewerkt.

3.1 Twee volwaardige leerwegen voor het arbeidsmarktgericht onderwijs

De matrix van het secundair onderwijs is de spil van de moderniseringsplannen. Het duaal leren moet daarin een duidelijke plaats krijgen. De Vlor ziet duaal leren niet als een doelstelling op zich, maar als een bijkomende leerweg met specifieke methodieken. Het belang van twee volwaardige leerwegen in het secundair onderwijs die tot dezelfde leerresultaten en kwalificaties leiden, is belangrijk omwille van de mogelijkheid om:

- ─ in te spelen op de onderwijsnoden van lerenden;
- ─ een toekomstgericht onderwijsaanbod te organiseren:

Als het arbeidsmarktgericht onderwijsaanbod enkel bepaald wordt door het vaak conjunctureel bepaalde aantal tewerkstellingsplaatsen die op een bepaald moment ter beschikking gesteld worden door bedrijven in een bepaalde regio, betekent dat automatisch een verschraling van het onderwijsaanbod. Of de arbeidsmarktnoden van de toekomst daarmee gediend zijn, is maar de vraag. Dit geldt zowel voor het aantal technisch gekwalificeerde werknemers als over hun competenties. Een voltijds leerweg blijft dan ook belangrijk.

3.2 Preventie van voortijdig schoolverlaten

In het regeerakkoord wordt duaal leren naar voor geschoven als een oplossing voor het voortijdig schoolverlaten: *Duale opleidingsvormen zijn een volwaardige kwalificerende opleiding en een nuttig instrument in de strijd tegen ongekwalificeerde uitstroom en jeugdwerkloosheid.*² In de conceptnota wordt deze doelstelling niet meer herhaald, terwijl de verlaging van het aandeel jongeren dat het onderwijs voortijdig verlaat toch een belangrijke doelstelling is voor de Vlor.

² Regeerakkoord Vlaamse Regering 2014-2019, p. 99.

Cabus en De Witte pleiten voor een adaptief beleid tegen voortijdig schoolverlaten dat inspeelt op de redenen waarom jongeren het onderwijs zonder diploma verlaten. Preventieprogramma's die gericht zijn op het verminderen van voortijdig schoolverlaten in het beroepsonderwijs slagen er beter in het voortijdig schoolverlaten te verminderen.³ De uitbouw van een duale leerweg komt hieraan tegemoet omdat die kan beantwoorden aan de onderwijsbehoeften van een groep lerenden die minder aansluiting vinden bij een voltijdse leerweg.

Uiteraard is de aanpak van het voortijdig schoolverlaten veel omvattender dan de invoering van het duaal leren, maar het is er zeker één element van. De Vlor zal zich verder uitspreken over de globale aanpak van voortijdig schoolverlaten naar aanleiding van de aangekondigde nota over leerrecht.

3.3 Meer tewerkstellingsplaatsen en betere begeleiding op de werkvloer

In het huidige systeem van leren en werken vinden niet alle jongeren een tewerkstellingsplaats. Ook in het voltijds onderwijs secundair onderwijs zijn er problemen voor het vinden van stageplaatsen, afhankelijk van de sector of regio. Ook op het vlak van begeleiding op de werkvloer is er nog ruimte voor verbetering.

In deze conceptnota wordt er gegarandeerd dat elke jongere een tewerkstellingsplaats zal hebben. Dit veronderstelt een engagement van werkgevers, ondersteund door de sectoren, om dit samen met de andere partners waar te maken (zie paragraaf 5.5).

4 Doelgroepen van het duaal leren

4.1 Deeltijdse leerplicht als kader voor instapmoment

De Vlor pleit ervoor om het instapmoment van duaal leren vorm te geven in het kader van de deeltijdse leerplicht. De voltijdse leerplicht gaat over in de deeltijdse leerplicht:

- ─ hetzij bij het bereiken van de leeftijd van 16 jaar;
- ─ hetzij bij het bereiken van de leeftijd van 15 jaar mits de leerling reeds de eerste twee leerjaren van het voltijds secundair onderwijs, al dan niet met vrucht, heeft beëindigd.⁴

Het duaal leren zou, naast het volgen van voltijds secundair onderwijs, een invulling van de deeltijdse leerplicht zijn. De Vlor gaat dus niet akkoord met het instapmoment van het duaal leren in de derde graad zoals het in de conceptnota wordt voorgesteld. De raad maakt deze keuze opdat de onderwijsbehoeften van de lerende maximaal meegenomen kunnen worden bij de keuze voor een duale leerweg. In de huidige systemen van leren en werken is er bijvoorbeeld een groep jongeren die het goed doen in een duaal systeem, ook voordat ze derde graad bereikt hebben.⁵ Het uitstel van duaal leren tot de derde graad zou voor deze doelgroep nefast kunnen zijn voor hun motivatie en verdere studie- en beroepsloopbaan.

³ Cabus, S.J. & De Witte, K. (2014). Op naar een adaptief beleid tegen voortijdig schoolverlaten. In: *Impuls*, 45(2): 70-74.

⁴ Artikel 123 van het [Besluit van de Vlaamse Regering houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs van 17 december 2010](#) en [Omzendbrief SO 68 over de leerplicht van 1 maart 2000](#).

⁵ Uit cijfers van het departement Onderwijs en Vorming blijkt dat op 1/2/2015 4404 leerlingen (50.1 %) uit het dbso zich op het niveau van de tweede graad situeert.

Bekeken vanuit het huidige onderwijssysteem ziet de Vlor deelname aan het duaal stelsel mogelijk voor lerenden uit alle arbeidsmarktgerichte opleidingen van het secundair onderwijs: tso, bso, zevende specialisatiejaar bso, Se-n-Se, systemen van leren en werken (dbso en leertijd), buso OV3 en OV4. Bij de keuze voor het duaal leren moet daarbij steeds vertrokken worden van de onderwijsbehoeften van de lerende. In die zin is het niet opportuun om één uniform instapmoment voor te stellen.

4.2 Brugprojecten

De conceptnota rekent ook de brugprojecten tot het duaal leren. De Vlor is het eens met deze piste, maar vindt het belangrijk om het concept te herdenken vanuit het toekomstige secundair onderwijs. Daarbij moeten de ervaringen uit de huidige brugprojecten en voortrajecten maximaal meegenomen worden.

De Vlor ziet twee opdrachten voor de brugprojecten. In de eerste plaats is het belangrijk om de jongeren die net niet aan het duaal leren kunnen beginnen te ondersteunen in hun groei naar het traject. Ten tweede moeten de brugprojecten fungeren als een eerste vangnet bij problemen in het duaal leren. Dit vangnet dient om jongeren terug te lanceren in het regulier onderwijs, zonder dat ze automatisch doorverwezen worden naar onderwijs-welzijnstrajecten. In elk geval moeten er voldoende plaatsen voorzien worden zodat jongeren optimaal begeleid kunnen worden.

4.3 Onderwijs-welzijnstrajecten

De conceptnota duaal leren richt zich enkel op arbeidsrijpe jongeren. In systemen van leren en werken zijn echter heel wat jongeren ingeschreven die nood hebben aan een persoonlijk ontwikkelingstraject (POT), maar die geen baat hebben bij duaal leren. Volgens een berekening van het sectoroverleg POT zitten momenteel 2585 jongeren in een POT of een voortraject. Specifiek voor de POT's ging het in 2013-2014 over 1167 jongeren die onder meer gekenmerkt worden door een problematische schoolloopbaan, psychosociale problemen naast een gebrek aan een duidelijke studiekeuze, gebrek aan motivatie en werkattitudes. In het eerste trimester van het schooljaar 2014-2015 heeft 81% van de jongeren in een POT een dossier bij welzijn of de bijzondere jeugdzorg.

De Vlor verwacht in de nota leerrecht duidelijke perspectieven voor de lerenden die in onderwijs-welzijnstrajecten thuis horen. Deze trajecten moeten breed opengesteld worden voor het secundair onderwijs en niet beperkt blijven tot jongeren die instappen in een bepaalde leerweg, zoals nu het geval is. Een belangrijk uitgangspunt is dat de onderwijs-welzijnstrajecten flexibele trajecten moeten zijn vanuit een gedeelde zorg.

4.4 18-25-jarigen

Voor de werkzoekende jongere wordt de regie over het traject naar werk logischerwijze overgenomen door het beleidsdomein Werk. De Vlor vindt een partnerschap tussen de VDAB en de andere partners zoals de scholen, Syntra en clb cruciaal voor deze groep.

In de eerste plaats is er een warme overdracht naar de VDAB nodig om een zo goed mogelijk traject voor de werkzoekende uit te tekenen. Begin april brengt de Vlor een visietekst uit met een aantal basisvoorwaarden voor die warme overdracht in systemen van leren en werken.

Daarnaast is het belangrijk om na te gaan in hoeverre een werkzoekende in zijn traject baat heeft aan een onderwijsopleiding. Het duaal leren in het secundair onderwijs kan een interessant traject zijn voor deze jongeren. Bijna de helft van de jongeren in het dbso is ouder dan 18 jaar.⁶ De Vlor wijst daarnaast ook op de mogelijkheden van het volwassenenonderwijs voor jonge werkzoekenden om een onderwijskwalificatie te behalen. De piste van duaal leren voor het volwassenenonderwijs moet ook verder onderzocht worden.

5 Voorwaarden

De Vlor steunt het principe van duaal leren voor de arbeidsmarktgerichte opleidingen van het secundair onderwijs, maar ziet een aantal noodzakelijke voorwaarden. De raad is geen voorstander om een systeem te installeren dat de kiemen in zich draagt voor een arbeidsmarktgericht onderwijs in twee snelheden. In de voorliggende conceptnota ziet hij echter een aantal mechanismen die hiertoe kunnen leiden:

- de voorstellen om de toegang tot het systeem door de bedrijven te laten bepalen;
- een voorstel voor outputfinanciering;
- de beschikbaarheid van tewerkstellingsplaatsen in regio's die gekenmerkt worden door een hoge jeugdwerkloosheid;
- de resterende opleidingscapaciteit van bedrijven voor andere vormen van werkplekleren.

De Vlor formuleert enkele voorwaarden om de toegang tot een kwaliteitsvol arbeidsmarktgericht onderwijs te garanderen voor alle lerenden zodat het niet gereserveerd wordt voor de allersterksten.

5.1 Ruimte voor geïntegreerde vorming

De samenwerking met de arbeidsmarkt is uiteraard van groot belang bij de uitwerking van het duaal leren. Het is echter cruciaal dat de onderwijsopdracht ten volle kan gerealiseerd blijven, ook als die voor een deel naar de werkvloer verhuist.

Een belangrijk uitgangspunt hierbij is de geïntegreerde vorming. Daarin vormen de vormings- en arbeidsmarktcomponent één geheel. Het zijn geen twee onafhankelijke gehelen die aan elkaar kunnen geplakt worden. Als een deel van de leerplandoelen uitbesteed wordt aan een leeronderneming, is het belangrijk dat de geïntegreerde vorming effectief gerealiseerd wordt. De leerplannen zijn de basis om dit te doen en om hierover afspraken te maken met de werkgevers. Het zijn ook de leerplandoelstellingen die moeten geëvalueerd worden onder eindverantwoordelijkheid van de school. De afstemming tussen werkgever en onderwijsverstrekker op basis van de leerplannen gebeurt in de praktijk al bij stages, maar zal in het duaal leren alleen maar belangrijker worden.

De Vlor vindt het belangrijk dat alle jongeren een algemene vorming krijgen in het secundair onderwijs.⁷ Onderzoek van Lavrijsen en Nicaise toont aan dat de veranderende eisen op de arbeidsmarkt de arbeidsmarktooruitzichten voor mensen met een beroepsdiploma relatief snel

⁶ Cijfers departement Onderwijs en Vorming, Afdeling secundair onderwijs en leerlingenbegeleiding (2015).

⁷ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs](#), 12 januari 2012.

doen verslechteren.⁸ Als gevolg van de introductie van nieuwe technologieën moeten werknemers zich steeds vaker bijscholen, en dat is eenvoudiger wanneer men kan vertrekken van een voldoende brede basisopleiding.

5.2 Meer centrale rol voor de lerende

De leerling moet een centrale en actieve rol krijgen in het duaal leren. Het instapmoment in duaal leren moet dan ook bepaald worden door de onderwijsnoden van de lerende (zie paragraaf 4). De toeleiding naar een duale leerweg moet ingegeven zijn vanuit het ontwikkelingsperspectief van de lerende, niet uitsluitend vanuit het belang van de arbeidsmarkt.

Een klassenraad kan zich uitspreken over de meest aangewezen leerweg, maar de jongere moet zelf de gepaste leerweg kunnen kiezen. Het belangrijkste element dat naast zijn interesses en ambities een rol kan spelen in zijn beslissing, is de kwaliteit van de werkplek die onder meer aspecten als begeleiding, arbeidsomstandigheden en –voorwaarden en bereikbaarheid omvat. Daarbij moet voldoende flexibiliteit tussen de verschillende trajecten mogelijk zijn.

5.3 Partnerschappen duaal leren

Een belangrijke voorwaarde is de aansturing door een partnerschap, met alle betrokkenen en gevoed vanuit het werkveld. Goedwerkende sectorale partnerschappen zijn een cruciaal vehikel om vertrouwen op te bouwen tussen de verschillende partners. In die zin vindt de Vlor de aanwezigheid van de onderwijsverstrekkers een belangrijke meerwaarde ten opzichte van de huidige paritaire leercomité's die het Industrieel Leerlingenwezen (ILW) aansturen.

De organisatie van het partnerschap moet gebeuren door een onafhankelijk orgaan. Op dat vlak is de neutraliteit van Syntra Vlaanderen ten opzichte van de Syntra vzw's, minstens op het vlak van perceptie, een probleem. De onduidelijkheid van de Syntra-lesplaatsen in de modernisering secundair onderwijs draagt hiertoe bij. De Vlor vraagt hierover snel duidelijkheid.

De raad vindt de opdrachten die voor de partnerschappen worden opgesomd, een eerste vertrekpunt voor de discussie over de concrete invulling van de partnerschappen:

- erkenning van leerondernemingen;
- betrokkenheid bij de inhoud van de standaard-trajecten (zie punt 5.4.3);
- kwaliteitstoezicht op de werkplek, binnen het geïntegreerd kwaliteitskader;
- kwaliteitsbevorderende initiatieven stimuleren ten behoeve van leerondernemingen;
- participatie bevorderen van de leerondernemingen aan de evaluatie en attestering van de jongere.

Omdat deze partnerschappen zo'n belangrijke rol innemen in de uitrol van het duaal leren, is het voor de Vlor een prioriteit om in een pilootproject (zie paragraaf 6.2) na te gaan hoe deze opdrachten kunnen uitgewerkt worden. Daarnaast zijn de partnerschappen ook cruciaal om de overdracht van de ILW's te realiseren.

⁸ Lavrijsen, J. & Nicaise, I. (2014). [Life cycle patterns in the labour market returns to vocational education. Evidence from the LFS and PIAAC](#). Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen: Leuven.

5.4 Sterk uitgebouwde trajectbegeleiding

5.4.1 Visie op trajectbegeleiding

Een duaal systeem kan niet zonder sterk uitgebouwde trajectbegeleiding door de onderwijsinstellingen. Die beslaat zowel de onderwijs- als werkcomponent en gebeurt in overleg met alle betrokken actoren. Trajectbegeleiding is per definitie teamwerk omdat het voortdurend overleg vraagt. In zijn visietekst over trajectbegeleiding in systemen van leren en werken, somt de Vlor zes uitgangspunten op voor de uitbouw van trajectbegeleiding:

- ─ integrale benadering van de jongere;
- ─ de keuze van een jongere voor een bepaalde opleiding en leerweg;
- ─ samenwerking in een brede context, zowel intern als extern;
- ─ kwaliteitsvol werken;
- ─ continuïteit;
- ─ professionalisering.⁹

De ervaring met trajectbegeleiding in systemen van leren en werken moet zeker gevaloriseerd worden bij de verdere uitwerking van het duaal leren.

De trajectbegeleiding moet een duidelijke plaats krijgen in een bredere onderwijsloopbaanbegeleiding die ervoor moet zorgen dat de leerling keuzevaardig is doordat er een aantal loopbaancompetenties verworven zijn op school, ondersteund door het clb.

5.4.2 Toeleiding

Omwille van het belang van trajectbegeleiding, gaat de Vlor niet akkoord met het voorstel van de conceptnota om de toeleiding naar het duaal leren te beperken tot een combinatie van het advies van de klassenraad en een sollicitatieprocedure bij een bedrijf. Beide elementen kunnen een rol spelen in de toeleiding, maar mogen niet beslissend zijn.

De Vlor is van oordeel dat het advies van de klassenraad geen momentopname is, maar deel uitmaakt van de trajectbegeleiding in het licht van de onderwijsloopbaan van de lerende. Vandaar ook het pleidooi om zeker geen 'neutrale' instantie aan te stellen om deze taak op zich te nemen, maar het toe te wijzen aan de onderwijsinstelling. Daarbij moet het belang van de lerende centraal staan en mag de toeleiding niet beperkt worden tot het aanbod in de eigen onderwijsinstelling en/of arbeidsmogelijkheden.

De conceptnota plaatst de notie 'arbeidsrijpheid' centraal omdat het een voorwaarde is voor de toegang tot de duale leerweg. De Vlor vindt echter dat de screening van een jongere breder moet zijn dan de bepaling van de arbeidsrijpheid. In trajectbegeleiding wordt een jongere immers begeleid in alle aspecten van zijn persoonsontwikkeling (integrale benadering). Bovendien beschouwt de Vlor arbeidsrijpheid slechts als een eerste stap naar arbeidsmarktrijpheid. Arbeidsmarktrijpheid moet pas op het einde van een opleiding bereikt worden zodat een leerling klaar is om de overstap van het onderwijs naar de arbeidsmarkt te zetten. Een jongere die in eerste instantie arbeidsrijp lijkt, kan dat in tweede instantie – in de praktijkrealiteit – niet zijn of omgekeerd. Jongeren kunnen snel evolueren in deze levensfase en het is in hun belang de trajecten daar op aan te passen. Er zal veeleer sprake zijn van een continuüm van

⁹ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Visietekst trajectbegeleiding in de systemen van leren en werken](#), 09 juni 2011.

arbeidsrijpheid, waardoor er verschillende instapmomenten en flexibele overgangen mogelijk moeten zijn tussen verschillende leerwegen.

Voor de toeleiding bestaan er momenteel twee modellen in leren en werken:

- In het dbso staat de keuze van de leerling voor een traject centraal. In zijn traject wordt hij ondersteund bij het zoeken naar tewerkstelling.
- Bij de Syntra-leertijd kan de jongere pas beginnen zodra hij een arbeidsovereenkomst heeft afgesloten. De tewerkstelling is er dus de toegangspoort tot de opleiding.

De Vlor is van oordeel dat de matching tussen een jongere en een werkgever pas moet gebeuren nadat er beslist is welke leerweg die jongere zal volgen. Daarna kan de jongere, indien nodig, verder ondersteund worden bij het zoeken naar een geschikte werkgever. Jongeren die al op voorhand een werkgever gevonden hebben, kunnen uiteraard ook instappen.

Het clb heeft een belangrijke ondersteunende opdracht in de onderwijsloopbaan- en trajectbegeleiding.

5.4.3 Leertrajecten op maat

De conceptnota heeft het over standaardtrajecten die kunnen aangepast worden op basis van de school- of ondernemingscontext. Er is heel veel onduidelijkheid over die opbouw van de standaardtrajecten, de mogelijkheden om er van af te wijken en in hoeverre ze zullen gelden voor zowel de duale als de klassieke leerweg.

De Vlor interpreteert leertrajecten op maat als trajecten op maat van de jongere. Deze flexibiliteit van de leertrajecten moet op drie niveaus gezien worden:

- op het niveau van de leerweg;
- tussen de leerwegen en de brugprojecten;
- op het niveau van de onderwijs-welzijnstrajecten.

5.4.4 Versterking van matchingsprocessen

De conceptnota pleit enerzijds voor een versterking van het beleidsvoerend vermogen van de scholen, maar anderzijds ook voor een regie van de matchingsprocessen. De Vlor is ervan overtuigd dat heel wat scholen een voldoende groot beleidsvoerend vermogen hebben om een lokaal netwerk met bedrijven uit te bouwen die kunnen instaan voor de tewerkstellingsplaatsen. Door de regie centraal te sturen, zouden deze netwerken veeleer kunnen verzwakken dan versterken omdat een lokale vertrouwensbasis niet automatisch kan overgenomen worden door een centrale sturing.

De sectorale partnerschappen (zie paragraaf 5.3) zijn belangrijk om de kaders op te maken waarbinnen de matchingsprocessen gebeuren. Maar de scholen en hun partners zullen dit in de praktijk moeten brengen. De Vlor ziet de VDAB als complementaire partner in de ontsluiting van bedrijven met een aanbod voor duaal leren. Bestaande databanken zouden uitgebreid kunnen worden als extra instrument om scholen en leerlingen te ondersteunen in hun zoektocht naar tewerkstellingsplaatsen. Daarnaast kunnen de bestaande VDAB-instrumenten ingezet worden om jongeren te versterken in hun zoektocht naar werk. Ook intermediaire organisaties als de RTC's kunnen een ondersteunende rol opnemen voor de scholen indien dat nodig blijkt.

5.5 Garanties voor het engagement van de werkgevers én sectoren

5.5.1 Voldoende tewerkstellingsplaatsen?

Een cruciale factor om het duaal leren te laten slagen, is het engagement van sectoren en bedrijven. Zonder tewerkstellingsplaatsen kan het duaal leren niet georganiseerd worden. Vandaag zijn er al heel wat grote bedrijven en KMO's die leerovereenkomsten aanbieden in de systemen van leren en werken of die jongeren via allerlei vormen van werkplekleren ontvangen op de werkvloer om een deel van de opleiding te realiseren.

Toch is de Vlor bezorgd over het aantal tewerkstellingsplaatsen dat bijkomend zal aangeboden moeten worden om het duaal leren te kunnen realiseren. De realiteit leert dat niet alle jongeren in het stelsel leren en werken een tewerkstelling vinden en dat er zich nu al in een aantal sectoren problemen stellen voor het vinden van stageplaatsen. Zeker in regio's met een hoge jeugdwerkloosheid en in laagconjunctuur verwacht de Vlor problemen om een voldoende groot aanbod aan tewerkstellingsplaatsen te realiseren.

De conceptnota garandeert de tewerkstelling voor elke jongere zonder initiatieven aan te kondigen om dit ook effectief te realiseren. Nochtans vraagt een brede implementatie van het duaal leren extra opleidingscapaciteit bij de werkgevers. De aanwezigheid van de jongere op de werkvloer is niet meer beperkt tot enkele dagen of enkele weken zoals in andere vormen van werkplekleren. De hoofdmoot van de competenties wordt immers verworven in de arbeidssituatie. Naast het vinden van voldoende werkgevers en het optimaliseren van het aanbod in een bedrijf, is het ook belangrijk om ervoor te zorgen dat bedrijven niet na een aantal jaar afhaken.

Niet alleen de grote bedrijven en de KMO's zullen een bijkomende inspanning moeten leveren, ook de federale en Vlaamse overheid en de lokale overheden kunnen een belangrijke rol spelen in het aanbieden van tewerkstellingsplaatsen. Ze hebben een voorbeeldrol in het bieden van leerkansen aan jongeren.

Het zou kunnen dat bepaalde sectoren het niet haalbaar zien om zich te engageren in het duaal leren. Dat moet verder onderzocht worden bij de verdere uitwerking van het systeem. Ook in het buitenland zijn er voorbeelden van duale systemen waarbij er voor bepaalde sectoren enkel via de voltijdse leerweg wordt opgeleid (vb. zorgberoepen in Duitsland). De vernieuwing van het arbeidsmarktgericht secundair onderwijs zou er voor kunnen zorgen dat een aantal bedrijven die zich in het verleden afzijdig hielden, nu bereid zijn om in te stappen in het duaal leren.

Tot slot veronderstelt het duaal leren een arbeidsmarkt die gelijke kansen geeft aan alle jongeren. Hier spelen twee aspecten:

- Gegeven het M-decreet en de integratie van buso in de matrix SO, worden er ook verwachtingen gecreëerd naar de arbeidsmarkt. Een inclusief arbeidsmarktgericht onderwijs veronderstelt immers ook een inclusieve arbeidsmarkt.
- Daarnaast is het belangrijk dat er gelijke kansen worden geboden aan alle jongeren los van hun etnisch-culturele achtergrond. Vanuit de vaststelling dat migranten in Vlaanderen een achtergestelde positie innemen op de arbeidsmarkt¹⁰ en in het licht van recente

¹⁰ Herremans, W., Vanderbiesen, W., Rober, A., Vansteenkiste, S., Neefs, B., Theunissen, G., Sels, L. & Sourbron, M. (2015). [Terugblik op de Vlaamse arbeidsmarkt. Ontwikkelingen sinds de jaren tachtig \(WSE Report 2015 nr.1\)](#). Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.

debatten over discriminatie op de arbeidsmarkt, is het belangrijk dit aspect te beklemtonen.

5.5.2 Kwaliteitsvolle begeleiding

Naast de kwantiteit is de kwaliteit van de begeleiding uiteraard belangrijk om duaal leren succesvol te implementeren. Goede afspraken tussen de school en de leeronderneming zijn daarbij cruciaal. Een goede begeleiding vraagt een flinke tijdsinvestering van de mentor op de werkplek. Daarnaast vindt de Vlor het belangrijk dat er mogelijkheden voorzien worden voor de ondersteuning en coaching van geletterdheid en NT2 op de werkvloer.

Werken aan een kwaliteitsvolle begeleiding vanuit de leeronderneming gebeurt best vanuit een positieve leercultuur in het bedrijf. Het duaal leren biedt kansen om bedrijven te stimuleren om hierin te groeien. Een systeem met erkende leerbedrijven kan hierin een rol spelen, maar daarbij moet rekening gehouden worden met de mogelijke planlast die dit systeem met zich mee brengt. Het zou voor werkgevers geen drempel mogen zijn om in te stappen in het systeem.

5.5.3 Stages en werkplekleren onder druk?

Werkplekleren wordt nu in al zijn vormen ingezet om leerlingen competenties bij te brengen die ze op school niet kunnen verwerven omwille van onder meer beperkingen op het vlak van infrastructuur. Bij uitbreiding van het duale leren, zal de druk op de opleidingscapaciteit van werkgevers toenemen. Een belangrijke vraag is of er nog opleidingscapaciteit zal resten voor die leerlingen die niet in de duale leerweg zitten. Als dat niet geval is, dreigt de voltijdse leerweg in te boeten aan kwaliteit omdat de leerlingen verstoken blijven van de noodzakelijke inbreng van bedrijven om hun leerdoelen te realiseren. Het duaal leren zou niet mogen leiden tot een dualisering van het arbeidsmarktgericht onderwijs. Uit het Duits systeem leren we dat de overheid in dat geval de verantwoordelijkheid heeft om bijkomende opleidingsprogramma's te voorzien.¹¹

5.5.4 Flankerende maatregelen

De Rick onderzocht in 2006 het tekort aan werkervaringsplaatsen voor leerlingen uit deeltijdse leersystemen en stelde deze flankerende maatregelen voor om bedrijven te overtuigen in te zetten op deeltijdse systemen:

- Goede voorbereiding van de jongere op de werkervaring;
- Goede ondersteuning en begeleiding tijdens de werkervaring door stagebegeleider en mentor;
- Planlastvermindering: transparante statuten, transparantie over financiële tussenkomst van de jongeren, onnodige juridische drempels wegwerken, ...;
- duidelijkheid over wat duaal leren verwacht van een bedrijf;
- persoonlijke contacten tussen bedrijven, trajectbegeleiders, ... ruimte om vertrouwensband uit te bouwen;
- Financiële tegemoetkoming voor bedrijven laten afhangen van de begeleidingstijd voor de jongere.¹²

¹¹ Euler, D. (2013). [Germany's dual vocational training systeem: a model for other countries?](#) Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.

¹² De Rick, K. (2006) [Werkervaring voor leerlingen uit de deeltijdse leersystemen: motieven en ervaringen van de werkgevers](#). Leuven: Hiva.

De Vlor vindt het belangrijk dat op deze maatregelen ingezet wordt.

Daarnaast ziet de raad de sectorconvenants als een belangrijk ondersteunend instrument om de engagementen van de sectoren voor duaal leren én andere vormen van werkplekleren te formaliseren. Elementen die kunnen opgenomen worden zijn onder meer de kwantiteit en kwaliteit van tewerkstellingsplaatsen en werkplekleren en een engagement om de bedrijven te sensibiliseren tegen groenpluk.¹³ De sectorale partnerschappen kunnen een belangrijke ondersteunende rol spelen door kaders te bieden voor een kwaliteitsvolle invulling van het leerproces op de werkvloer.

5.6 Kwalificaties en studiebewijzen

5.6.1 Volwaardige kwalificaties

De Vlor vindt het logisch dat het duaal leren leidt tot volwaardige onderwijskwalificaties aangezien hij vertrekt van twee gelijkwaardige leerwegen die tot dezelfde kwalificaties leiden. De raad vindt wel dat de arbeidsmarktgerichte finaliteit voorop moet staan in het duaal leren, zonder de doorstroming naar het hoger onderwijs af te sluiten. Zeker de hbo5-opleidingen kunnen een aantrekkelijke piste zijn voor jongeren uit het duaal stelsel.

5.6.2 Deelkwalificaties

Voor de Vlor is het onduidelijk wat er onder het concept 'deelkwalificaties' verstaan wordt. De raad vindt het belangrijk dat elke lerende aan een leertraject begint dat leidt tot een onderwijskwalificatie. Als de onderwijskwalificatie ondanks alle inspanningen, ondersteuning en begeleiding niet behaald wordt, is het belangrijk om een systeem van gedifferentieerde studiesanctionering te voorzien. Dat zorgt ervoor dat de verworven competenties van de lerende geëxpliciteerd en erkend worden met het oog op doorstroming naar de arbeidsmarkt of het aanvangen van andere onderwijs- of opleidingstrajecten. Het is daarbij belangrijk dat het uitgereikte studiebewijs een civiel effect heeft op de arbeidsmarkt en/of in onderwijs en opleiding.

5.7 Kwaliteitsborging

De Vlor gaat er van uit dat er geen bijkomend kwaliteitszorgsysteem voor scholen moet opgelegd worden in een systeem van duaal leren. Het geldende externe kwaliteitszorgsysteem met de onderwijsinspectie volstaat.¹⁴ Aan de werkzijde is een kwaliteitsvolle begeleiding van de lerende op de werkvloer cruciaal. Een systeem van erkende leerbedrijven kan hierbij een goed instrument zijn op voorwaarde dat de planlast voor de ondernemingen en de scholen tot een minimum beperkt blijft. De Vlor pleit er voor om de erkenning van leerbedrijven voor een bepaalde duur te laten gelden, zodat er op regelmatige basis wordt gecontroleerd of de begeleiding op de werkvloer effectief kwaliteitsvol gebeurt. De sectorale partnerschappen moeten de concrete uitwerking van het kwaliteitszorgsysteem aan de werkzijde op zich nemen.

¹³ Het afsluiten van arbeidsovereenkomst met een jongere die zijn opleiding nog niet heeft afgerond.

¹⁴ Vlaamse Onderwijsraad, Algemene Raad. [Advies over de beleidsnota Onderwijs 2014-2019](#), 27 november 2014.

Daarnaast is het belangrijk dat de autonomie van het onderwijs op het vlak van evaluatie gerespecteerd wordt, maar dat ook de inbreng van de werkgever meegenomen wordt in het evaluatieproces.

5.8 Financiering

De conceptnota zegt niets over de financiering van het duaal leren, behalve dat de implementatie budgetneutraal moet zijn en dat er een outputfinanciering wordt ingevoerd.

De Vlor verzet zich sterk tegen een implementatie van outputfinanciering in het leerplichtonderwijs. Het is een systeem dat de toeleiding en begeleiding van leerlingen sterk onder druk kan zetten en het staat haaks op de opdracht van het onderwijs. Een discussie over de invoering van een outputgerichte financiering overstijgt de discussie over het duaal leren.

De financiering van duaal leren moet in het brede kader van de modernisering van het secundair onderwijs bekeken worden. Maar het is alvast duidelijk dat het systeem bepaalde kosten met zich mee zal brengen. Zo zal de inzet op trajectbegeleiding een goede omkadering vragen en impliceert de organisatie van een dubbele leerweg zowel omkadering als werkingsmiddelen.

In zijn advies over de evaluatie van het decreet leren en werken lijst de Vlor een aantal criteria op voor de financiering van leren en werken. Deze criteria kunnen overgenomen worden voor het duaal leren:

- Een structurele verankering in de Vlaamse begroting, geen structurele financiering door ESF-middelen;
- Een open financiering om ervoor te zorgen dat de begeleiding voor de jongeren goed kan gebeuren;
- Voldoende middelen voorzien om een groep jongeren intensief te kunnen begeleiden;
- Voldoende flexibiliteit om vlotte overgangen tussen de verschillende leertrajecten te garanderen;
- Financiële incentives voor werkgevers die leerlingen uit de systemen van leren en werken mee opleiden. Deze incentives mogen niet uit het onderwijsbudget komen.¹⁵

5.9 Statuut van de lerende en vereenvoudiging van de wetgeving

De Vlor staat achter het streven om de bestaande types leerovereenkomsten transparanter en aantrekkelijker te maken. Het is belangrijk om daarbij niet alleen oog te hebben voor verloning en sociaal statuut, maar ook te zorgen voor afstemming met de federale welzijns- en arbeidswetgeving.

De Vlor steunt het principe van de Nationale Arbeidsraad (NAR) en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) van een federale sokkel met minimumvoorwaarden inzake arbeidsrechtelijke materies en de sociale zekerheid voor de verschillende formules van alternerend leren.¹⁶ Andere elementen blijven specifiek voor elk stelsel apart geregeld door de respectievelijke bevoegde overheden of sectoren. De criteria die de NAR en CRB in hetzelfde advies opnemen om te spreken van een leerovereenkomst zijn voor de Vlor een vertrekbasis voor verdere discussie,

¹⁵ Vlaamse Onderwijsraad, Raad Secundair Onderwijs. [Advies over de evaluatie van het decreet Leren en Werken](#), 16 januari 2014.

¹⁶ Nationale Arbeidsraad & Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, [Maatregelen ter bevordering van de inschakeling van recente schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Opvolging van advies nr. 1.702 – Alternerend leren](#), 25 mei 2011

maar kunnen niet onverkort overgenomen worden. De raad deelt wel het principe dat een leerovereenkomst een financiële vergoeding voorziet.

5.10 Valorisatie van de sterktes van systemen van leren en werken

Het stelsel van leren en werken zoals we het nu kennen, is gegroeid vanuit de verlenging van de leerplicht in 1983 om een groep jongeren een alternatief te bieden voor het voltijds onderwijs. Ondanks het decreet van 2008 waarin onder meer een voltijds engagement en het behalen van volwaardige kwalificaties werden vooropgesteld, blijft het systeem met een imagoprobleem kampen. Het voorgestelde concept voor duaal leren probeert hiervoor een oplossing te bieden, maar de Vlor vindt het belangrijk te leren uit de sterke punten van de bestaande systemen. Zo kan er heel wat geleerd worden uit de ervaringen met de combinatie onderwijs-werk, de partnerschappen (met bedrijven, sectoren, clb, deeltijdse vorming, VDAB, ...) en trajectbegeleiding en trajecten op maat.

5.11 Randvoorwaarden

Om het duaal leren effectief te kunnen realiseren volgens de hogergenoemde voorwaarden, moeten er een aantal randvoorwaarden ingevuld worden. Vooral op het vlak van financiering, taakinfilling en professionalisering van schoolteams en schoolorganisatie zijn er heel wat gevolgen door een invoering van het duaal leren.

De Vlor kan zich daarover pas verder uitspreken wanneer hij een totaal zicht heeft op de zowel structurele als inhoudelijke modernisering van het secundair onderwijs.

5.12 Gevolgen voor personeel

Voor elke vernieuwing dient de overheid vooraf de personeelsconsequenties in kaart te brengen vooraleer zij een beslissing neemt. De vrees bestaat dat aangezien een behoorlijk deel van de opleiding niet langer in de school zal worden aangeboden, er heel wat jobs zouden kunnen verloren gaan of er heel wat verschuivingen binnen het personeelsbestand zullen komen. Daarnaast is het essentieel dat de overheid middelen voorziet voor de opleiding van personeelsleden om de vernieuwingen te doen lukken.

6 Implementatiestrategie

6.1 Duidelijke timing en afstemming

Een duidelijke en haalbare implementatiestrategie zal het draagvlak voor het duaal leren doen toenemen en geeft iedereen de tijd om zijn eigen bijdrage aan het systeem op te nemen. Cruciaal daarbij is de afstemming met de andere dossiers zoals de modernisering van het secundair onderwijs, de Vlaamse kwalificatiestructuur, het actieplan leerrecht, de uitvoering van het M-decreet en het debat over bestuurlijke schaalvergroting. Er moet een duidelijke planning vooropgesteld worden waardoor alle partners zich kunnen voorbereiden op de verschillende stappen van de implementatie. Een invoering van het duaal leren vanaf 1 september 2015 is voor de Vlor niet mogelijk.

6.2 Pilootprojecten

Omdat er niet overhaast te werk mag gegaan worden, is het belangrijk om het concept duaal leren te concretiseren vanuit de ervaringen met de huidige systemen van leren en werken en nieuwe ervaringen met pilootprojecten.

De Vlor vindt dat er in deze pilootfase dan ook relevant en haalbaar om in eerste instantie pilootprojecten te organiseren over twee vraagstukken op macro-niveau:

- de partnerschappen duaal leren:
De partnerschappen hebben geen rechtstreekse impact op de schoolorganisatie, maar situeren zich veeleer op het macroniveau. De Vlor ziet een cruciale rol voor de partnerschappen in de concretisering van het duaal leren. Daarom is het belangrijk om in eerste instantie verder uit te zoeken welke opdrachten ze kunnen opnemen, hoe die opdrachten concreet vorm kunnen krijgen, welke ondersteuning hierbij nodig is, ... Daarnaast kunnen deze partnerschappen op korte termijn ook de opdrachten van de huidige ILW-werking overnemen zodat het dbso verder georganiseerd kan worden. Dat staat nu onder druk omdat de overdracht nog niet gerealiseerd is.
- de haalbaarheid van en de voorwaarden voor een systeembrede implementatie voor de sectoren:
Het duaal leren staat of valt immers met de betrokkenheid van de sectoren en de beschikbare tewerkstellingsplaatsen.

Meer concrete pilootprojecten ziet de Vlor weggelegd voor:

- de verkenning en uitbreiding van bestaande praktijken in het voltijds secundair onderwijs die dicht aanleunen bij het duaal leren:
In deze pilootprojecten kan nagegaan worden waar de opportuniteiten en knelpunten liggen bij de overgang naar een duaal leren. Opleidingen die hier voor in aanmerking komen zijn de zevende jaren bso en se-n-se opleidingen soms al dicht bij het duaal leren en botsen ze soms op de grenzen van de stageregelgeving, werken ze met arbeidsrijpe jongeren en is het aantal scholen dat de opleidingen aanbiedt, relatief beperkt.
- proefprojecten die inzetten op de bovengenoemde voorwaarden (zie paragraaf 5).

Om ervoor te zorgen dat de uitkomst van de pilootprojecten effectief bijdraagt tot de voorbereiding van de implementatie van het duaal leren, is het belangrijk dat de pilootprojecten worden vormgegeven in samenspraak tussen de partners die het duaal leren in de toekomst moeten waarmaken. De focus, de evaluatie en de manier waarop de resultaten kunnen bijdragen tot een implementatie van het systeem moeten op voorhand duidelijk worden afgesproken.

6.3 Monitoring en beleidsevaluatie

Het is belangrijk om bij de ontwikkeling van het beleid al na te denken over de monitoring en beleidsevaluatie van het duaal leren en bij uitbreiding heel de modernisering van het secundair onderwijs. De Vlor dringt hier regelmatig op aan in zijn adviezen, maar moet vaststellen dat achteraf niet altijd cijfers voorhanden zijn om decretale doelstellingen te evalueren. Bij de voorbereiding van zijn eigen advies over de evaluatie van het decreet leren en werken van 2014 moest de raad vaststellen dat er problemen waren om administratieve gegevens te verstrekken.

Vandaag stelt de Vlor ook vast dat de voorziene beleidsevaluatie van de systemen van leren en werken in 2013 nog altijd niet afgerond is, terwijl deze informatie cruciaal is om een nieuw systeem van duaal leren te concipiëren.

6.4 Betrokkenheid in de verdere beleidsvoorbereiding

Tot slot dringt de Vlor er op aan om advies te kunnen geven bij de volgende beleidsstappen in de uitwerking van het duaal leren.

7 Maatregelen op korte termijn voor systemen van leren en werken

De Vlor lijst een aantal knelpunten op van de huidige systemen van leren en werken die op korte termijn opgelost moeten worden. Dat is essentieel om kwaliteitsvolle trajecten te garanderen voor de jongeren die nu een opleiding volgen in leren en werken.

- Een verlenging van de huidige overgangsregeling voor de ILW's tot er ofwel een duidelijke Vlaamse verankering geregeld is ofwel het duaal leren geïmplementeerd wordt;
- Tewerkstellingskansen voor jongeren in het dbso die arbeidsrijp ingeschaald zijn maar geen tewerkstelling vinden;
- Een oplossing voor de Brusselse situatie omwille van de bevoegdheidsverschillen van het beleidsdomein Werk met Vlaanderen. De eerste stappen naar een oplossing zijn gezet, maar het probleem is nog niet opgelost;
- Een verdere concretisering van de warme overdracht met VDAB. Een visietekst van de Vlor over de warme overdracht die begin april 2015 wordt gefinaliseerd, zal hiervoor het vertrekpunt zijn.

Patrice Caremans
wnd. secretaris Raad Secundair Onderwijs

Luc De Man
voorzitter Raad Secundair Onderwijs